

Nätti-Jussi – kertoja ja kertomusperinteen sankari

”Nätti-Jussi eli Jussi Nätti oli jätkien oma Münchhausen. Nätti itse sanoi, että hän ei ole kertonut puoliakaan näistä jutuista, liekö kaikkia kuullutkaan.” (Vento & al. 1970, 93.)

Juho Vihtori Nätti (1890–1964) on epäilemättä Lapin tunnetuin metsätyömies. Suomalaisen jätjän kahdesta perustyyppistä (ks. Pöysä 1997, 174–178) hän edusti kotiin ja perheeseen sitoutumatonta *kulkujätkeä*, jonka maallinen omaisuus mahtuu reppuun ja jonka koti on siellä, missä työtä ja toimeentuloa kulloinkin on tarjolla (ks. myös Snellman 1996, 153, 173 & passim). Hänen omat elämänvaiheensa ja ennen kaikkea hänen maineensa taitavana kertojana ovat nostaneet hänet pohjoisen jätjän perikuvaksi ja ammattikuntansa suorastaan tarunhohtoiseksi edustajaksi.

Nykypäivän tietämys ja mielikuvat Nätti-Jussista rakentuvat paitsi hänen itse kertomalleen tai hänen kertomakseen väitetyille, myös kaikelle sille, mitä hänestä itsestään on elinaikanaan ja myöhemmin kerrottu. Alkuperäisessä käyttöyhteydessään, savottatyömailla ja tukkikämpissä, kertomukset ovat levinneet ensin suullisesti, mutta samat aiheet ovat sittemmin löytäneet tiensä myös kirjallisiin ja muihin viestinnän muotoihin. Niinpä Nätti-Jussin elämä ja edesottamukset ovat välittyneet suurelle yleisölle esimerkiksi veijariromaanin muodossa (Lehtinen & Paasilinna 2012) ja äänitteenä (Nieminen 2014, 260). Rovaniemen Teatterin näyttämöproduktio *Nätti-Jussi seikkailee* (2017) on puolestaan päähenkilönsä maailmanmatkoista kertova mielikuvituksellinen tulkinta, joka jatkaa ja laventaa jo suullisista kertomuksista tuttua vahvan liioittelun perinnettä.

Yli puoli vuosisataa kuolemansa jälkeen Nätti-Jussi on siis edelleen ajankohtainen, kiinnostava ja erilaisiin käyttötarkoituksiin sopiva hahmo. Mikä tekee hänestä sellaisen? Otan tarkasteltavakseni teoksissa *Jätjän pätkät* (Vento & al. 1970) ja *Nätti-Jussin tarinoita* (Harjumaa 2013)¹ julkaistut Nätti-Jussi-kertomukset selvittääkseni, minkälaisiin aihepiireihin Jussi liitetään ja minkälaisissa rooleissa hän toimii kertomushahmona. Tutkin siis

nimenomaan *kertomusten* Nätti-Jussia, en historiallista henkilöä. Tosin eron tekeminen reaalisen ja mielikuvituksellisen välillä ei aina ole yksiselitteistä. Jo tekstien alustava selailu osoittaa, ettei niiden päähenkilö ole yhteen ominaisuuteen tai rooliin rajoittuva hahmo.

Tutkimusmenetelmäni on kertomusten sisällönanalyysiin perustuva teemoittelu, josta etenen Nätti-Jussin kertomusroolien typologiaan.² Lähestyn kertomuksia osana laajempaa henkilöperinteen kenttää ja pyrin osoittamaan, miten Jussi on yhtäältä hyvin tyypillinen henkilöperinteen hahmo, toisaalta massasta selkeästi erottuva poikkeusyksilö. Lähdän liikkeelle esittelemällä ensin joitakin henkilöperinteen yleisiä piirteitä, minkä jälkeen käsitelen Jussin kertojanlaatua ja erittelen ja tulkitsen hänelle kertomuksissa annettuja rooleja. Lopuksi vedän yhteen ainekset, joista Nätti-Jussi-perinne käyttämäni aineiston valossa koostuu.

Henkilöperinne yksilön kuvaajana

Henkilöperinteellä tarkoitetaan johonkin tunnettuun henkilöhahmoon liittyvän perinteen kokonaisuutta. Se voi ilmetä esimerkiksi henkilöön itseensä tai häneen yhdistettyihin paikkoihin ja ilmiöihin liittyvinä nimityksinä, häntä kuvaavina tai hänen lausumikseen väitettyinä sanontoina tai hänestä sepitettyinä lauluina. Laajimman henkilöperinteen osa-alueen muodostavat kuitenkin erilaiset kertomukset, jotka voivat perustua historialliseen muistitietoon tai kertojan omiin kokemuksiin, mutta voivat yhtä hyvin esittää päähenkilönsä ja hänen vaiheensa realismin ja mielikuvituksenkin rajoja koettelevalla tavalla.

Kertomusperinteen eri lajeilla on erilainen suhde reaalityodellisuuteen. *Muistelmat* ja *kokemuskertomukset* perustuvat joko kertojan itsensä kokemuksiin tai muilta kuultuihin, historiallisesti totena pidettyihin tapahtumiin. Henkilöperinteessä elämäkerralliset tiedot ja henkilöhistorialliset kertomukset ovat tyypillisesti tällaista ainesta. Arkitodellisuuteen liittyvät myös *jutut* eli *arkikertomukset*, joissa käsitellään paikallisia, yhteisössä tunnettuja henkilöitä ja tapahtumia. Juttujen sävy on tavallisesti humoristinen: niissä keskitytään tutuille ihmisille sattuneisiin, huvittaviksi ja siksi kertomisen arvoisiksi koettuihin tapahtumiin. Myös *kaskut* kuvaavat humoristisiksi koettuja asiantiloja, mutta niiden suhde todellisuuteen on löyhempi. Kaskujuonet ovat helposti lainautuvaa ainesta ja niissä päähenkilöksi voidaan ottaa kuuluisia henkilö (tällöin puhutaan *anekdootista* eli

henkilökaskusta), ryhmänsä anonyymi edustaja (esimerkiksi ”jätkä”) tai yksinkertaisesti ”eräs mies”. Kaskun tapahtumat sijoittuvat periaatteessa arkitodellisuuteen, mutta sen tehtävä ei ole tiedon välittäminen todella tapahtuneesta. Pikemmin kaskun kärki voi osoittaa esimerkiksi sosiaalisten suhteiden epätasapainoon (Knuutila 1992, 189–251). *Tarinat* taas ovat usein kansainvälisestikin tunnettuja ja juoneltaan vakiintuneita kertomuksia, jotka kiinnostavuuden ja uskottavuuden lisäämiseksi kuitenkin paikallistetaan kuulijoille tuttuun ympäristöön ja henkilöihin. (Kertomusperinteen lajeista ks. esim. Järvinen & Knuutila 1982.)³

Kun puheena on jätkäkulttuuri, on vielä erikseen mainittava yksi kertomusperinteen laji, *valhesatu*. Sadut ylipäänsä määritellään epätosiksi ja viihteenä kerrotuiksi kertomuksiksi. Valhesadun erityispiirre on kerronnan näennäinen omakohtaisuus: kertoja sijoittaa itsensä mahdottomien tapausten kokijaksi tai silminnäkijäksi. (Rausmaa 1993, 15–16.) Tällaista kerrontaa on kutsuttu *ekspressiiviseksi* (ilmaisulliseksi) *valehteluksi*, jonka tärkein tehtävä on viihdyttäminen ja jonka kertojan lisäksi myös hänen kuulijansa tietävät epätodeksi (Bauman 1986, 11–32). Valhesadut eivät ole selvärajainen kertomuslaji, ja toisinaan ne voivat kietoutua henkilön elämäkerrallisiin tietoihin niin, että tuloksena on myös mielikuvituksellisia elementtejä sisältävä pseudoelämäkerta (Pöysä 1997, 277–281).

Henkilöperinteen hahmoksi ei päädy kuka tahansa. Tunnetuksi tulemisen edellytyksenä on, että yksilö on luonteenpiirteidensä, psyykkisten tai fyysisten ominaisuuksiensa, asemansa tai vaikutusvaltansa puolesta jollakin tavalla erityinen. Suomalaisessa historiallisia henkilöitä koskevassa kertomusperinteessä nimikuulu hahmo voi olla esimerkiksi suurrikollinen, ammattinsa erikoinen edustaja, voimamies, suursyömäri, raakalainen, silmänkääntäjä, mestarivalehtelija, kylähullu tai muu originelli, keksijä tai mestarimies. Lisäksi henkilöperinnettä on syntynyt hallitsijoiden, aatelisten, virkamiesten, sotapäälliköiden ja sissien ympärille. (Vento 1971, 123–127, 138–142.)

Henkilöperinne voi olla luonteeltaan pelkästään paikallista, jolloin se myös on ymmärrettävää ja merkityksellistä ainoastaan sen yhteisön jäsenille, johon asianomainen henkilö kuuluu tai on kuulunut. Toisaalta se voi olla laajalevikkistä, mikä väistämättä johtaa perinteen jonkinasteiseen stereotyyppiytymiseen. Kun kertomusten päähenkilö ei kuulu kertojien ja kuulijoiden omaan kokemuspiiriin, kiinnittyy hänen hahmoonsa helpommin folkloren toistuvia aineksia: ominaisuuksia, attribuutteja, käyttäytymiskaavoja ja elämänkulun malleja. Hyvin kuvaava esimerkki tästä on sankari-lainsuojaton, joka on yksi maailmanlaajuisesti

tunnettu henkilöperinteen hahmo. Jalon ja oikeudenmukaisen ryövärin (yhtä hyvin historiallisen kuin fiktiivisenkin) mytologisaatioprosessit ja representaatiot ovat eri aikakausina ja toisistaan suuresti poikkeavissa kulttuureissa suorastaan hämmästyttävän samankaltaisia. Graham Seal nimittää Robin Hood -periaatteeksi (*Robin Hood Principle*) mekanismia, jossa tietynlaisissa historiallisissa olosuhteissa perinne astuu kuvaan ja alkaa kaavamaisesti kollektiivisia käsityksiä ja mielikuvia sankarista. (Seal 2009.) Esimerkiksi Lounais-Suomessa vaikuttanutta *Sika-Kyöstiä* (Kustaa Nummelin, 1800–1836) voidaan asiakirja-aineiston perusteella pitää järjestysvallan ja oikeuslaitoksen kanssa jatkuvasti törmäyskurssilla olleena taparikollisena, joka syyllistyi lähinnä varkauksiin. Tarinaperinteessä hänet kuitenkin tunnetaan sekä pelottavana murhamiehenä että virkavaltaa pilkkanaan pitävänä veijarina ja silmäkääntäjänä, noitana, mestarivarkaana, oikeudenmukaisena tavarantasaajana – siis eräänlaisena Robin Hood -hahmona – ja epäoikeudenmukaisen lopun kohtaavana sankarina. (Hakala 2008, erit. 118–123.)

Vastaavalla tavalla periaatteessa kuka tahansa perinteen hahmoksi päätynyt henkilö muuttuu persoonallisesta yksilöstä enemmän tai vähemmän kaavamaiseksi tyypiksi. Ainutkertaiset piirteet, jotka eivät ole kertomusten kiinnostavuuden kannalta olennaisia, karsiutuvat pois ja korvautuvat perinteenmukaisella aineksella. Henkilöperinne ei kuvaakaan ihmistä kokonaisuutena yksilönä, vaan valikoiden, korostaen ja lisääillen joitakin puolia.

Tietyn henkilön valikoitumista kertomusperinteen suosikkiahmoiksi ja säilymistä sellaisena voidaan selittää kahdella toisiinsa läheisesti liittyvällä käsitteellä. Henkilöperinteen yhteydessä *traditiodominantti* on yksilö, joka saavuttaa suosikkiaseman suhteessa muihin tarjolla oleviin. Suosion peruste voi olla esimerkiksi henkilön erityisominaisuus tai häntä koskevien kertomusten puhuttelevuus ja ”mehukkuus” (Tieteen termipankki 2018b). Suosikkiasemasta seuraa, että juuri tähän henkilöön aletaan liittää sellaisiakin aiheita, jotka muilla alueilla tai muissa yhteyksissä liitettäisiin muihin, mahdollisesti moniin eri henkilöihin. *Motiiviattraktio*-käsitteellä viitataan tähän suosikkiahmon taipumukseen vetää puoleensa eri alkuperää olevia aineksia. (Tieteen termipankki 2018a.) Traditiodominanssi ja motiiviattraktio ovat toisiaan ruokkivia ilmiöitä ja selittävät osaltaan myös Nätti-Jussin asemaa Lapin jätkän perikuvana.

Nätti-Jussi kertojana

Nätti-Jussin maine ja päätyminen nimeään kantavien kertomusten päähenkilöksi perustuu hänen omiin kertojantaitoihinsa ja rooliinsa savottayhteisöissä. Synnyntäisen kumpurajalkansa vuoksi hän ei soveltunut raskaimpiin puunkorjuutöihin vaan hoiteli erilaisia kevyempiä tehtäviä ja niiden ohella vastasi kerronnallaan myös savottaporukan viihteestä. Kertomusten aiheet olivat peräisin metsätyömiesten fyysisestä ja sosiaalisesta todellisuudesta sekä paremman ja helpomman elämän utopioista. Mauri Niemisen mukaan Jussin kertomusten perusaiheita olivat naiset, tappelut ja viina, mutta ilmeisestikään tämä ei ole koko totuus (Nieminen 2014, 258).

Nykyhetken aineistojen perusteella on mahdotonta selvittää, mitkä Nätti-Jussi-kertomuksista on hänen itsensä aikanaan kertomia, mitkä hänen nimissään kerrottuja. Yleisesti arvioidaan, että vain vähäinen osa kertomuksista on alun perin Jussin omia (Jp 93; NJt 7; Nieminen 2014, 258). On oletettavaa, että alkuperäisistä kertomuksista suuri osa on ollut hänen omakohtaisina kertomiaan valhesatuja. Tätä tulkintaa tukee Jyrki Pöysän *Jätjän synty* -tutkimuksessaan tekemä yleinen havainto kaskujen ja valhesatujen vuorovaikutuksesta jätkäperinteessä: kaskut ovat muodostaneet sisältörikkaan aihevaraston, ja minämuodossa kerrottu valhesatu taas on ollut suosittu retorinen tyylikeino näiden sisältöjen esittämisessä (Pöysä 1997, 279 & passim). Savottayhteisöille tyypillisten kerrontatilanteiden häviämisen myötä ekspressiivinen valehtelu yksikön ensimmäisessä persoonassa on kuitenkin saanut väistyä:

Nykyajasta käsin tarkasteltuina kertojapersoonan omakohtaisina kertomista valheista tulee helposti totuutta kansanomaisuudesta, kertomuksia, jotka sijoitetaan kertojansa nimiin ja joita aiemmasta konventiosta poiketen ei enää kerrota edelleen omista nimissään. Nätti-Jussin itsensä minämuodossa kertomista valhesaduista tulee näin kertomuksia koko Suomen tuntemasta Nätti-Jussista, joiden välittämiseen ja ylläpitämiseen osallistuvat lehdistö ja erilaiset perinteen harrastajat ja tutkijat. (Pöysä 1997, 280.)

Nätti-Jussin nimissä kerrottujen kertomusten läpikäyvä ominaisuus näyttää olevan humoristisuus, joka ei välttämättä kovin helposti avaudu miestyövaltaista metsätyökulttuuria tuntemattomalle nykylukijalle. Matti Kuusi on esittänyt seuraavan luonnehdinnan: ”Parasta jätkäperinteessä on jätkähuumori. Se on väkevänkavasta naurua, joka tuskin naurattaa muualla kuin Suomessa, eikä kaikin paikoin täälläkään.” (Kuusi 1970, 5.) Jyrki Pöysä on puolestaan analysoinut vuodenvaihteessa 1968–69 toteutetun Jätkäperinteen kilpakeruun aineistoa Pohjois-Karjalaa koskevien vastausten osalta ja todennut, että kaskut, valhesadut ja

pilailukuvaukset ovat määrällisesti aineiston suurin kategoria. Tosin keruun yhteydessä kirjoittajille annetuilla ohjeilla on ilmiselvästi ollut vaikutusta vastausten sisällöllisiin painotuksiin. (Pöysä 1997, 39–42, 48–50, 395–399.)

Sanallinen ja toiminnallinen huumori on ollut raskaan fyysisen työn tärkeä vastapaino ja selviytymiskeino savottojen karuissa olosuhteissa (Pöysä 1997, 68–72). Nykynäkökulmasta Nätti-Jussi näyttäytyykin ennen kaikkea humoristina, jonka kertomukset ovat paitsi viihdyttäneet, myös tarjonneet varaventiilin elämässä koettujen epäkohtien kestämiseksi. Mahdollisesti hän on ollut laaja-alaisempikin kertoja, mutta liioitteleva valhesatu on laji, joka tyypillisimmin liitetään hänen nimeensä. Jussin tiedetään esittäneen kertomuksensa aina vakavalla naamalla ja yksi hänelle luonteenomainen tyylikeino oli kertomuksen loppuratkaisun tarkoituksellinen pitkittäminen (NJt 7; Nieminen 2014, 258).

Kertomusten Nätti-Jussi

Esittelen seuraavassa tyypillisimmät roolit, jotka Nätti-Jussille annetaan hänen nimeään kantavassa kertomusperinteessä. Olen erotellut aineistostani kymmenen roolia, joista jokaista konkretisoin referaateilla valikoimistani kertomuksista.

1) *Raajarikko*. Nätti-Jussin fyysinen poikkeavuus – synnynnäinen vasemman jalkaterän virheasento – on antanut aiheen kertomukseen, jossa kaksi jätkää löytää hangesta yhtäaikaaisesti kahteen suuntaan meneviltä näyttävät jalanjäljet. Toinen jätkistä olettaa niiden kuuluvan pirulle, mutta toinen tietää kulkijan olleen Nätti-Jussi, jonka kulkusuunnasta ei kuitenkaan pirukaan ota selvää! (NJt 19.)

2) *Voimamies*. Aineistossani kolme eri aihetta esittelee Nätti-Jussin voimamiehenä. Ensiksikin hän on poikkeuksellisen aikaansaapa *työmies*. Kun jätkät kehuskelevat kovilla päivätuloksilla halonhakuussa, ilmoittaa Jussi tehneensä ilman sahaa, pelkällä kirveellä vielä paljon isomman halkopinon (Jp 99). Kun laiskuus yllättää, Jussi ottaa esiin houkuttimeksi viinapullon ja kannustaa itseään urakkaan; tuloksena on kaikkien aikojen pölliennätys (NJt 63). Toiseksi Jussi on *tappelijana* voittamaton. Toisinaan jo pelkkä Jussin suusta kuultu uhkaus saa rähinöitsijän vetäytymään (Jp 93; NJt 29, 48, 161), mutta välillä nyrkitkin puhuvat. Tapahtumat etenevät lyhykäisyydessään siten, että ”ensin lyö jätkä, sitten Nätti ja

lopuksi kirkonkellot” (NJt 31). Tappelun jälkeen putkaan joutunut Jussi kokee karmean herätyksen: toisessa kainalossa on kolme tukehtunutta poliisia, toisessa neljä tappelukaveria (NJt 39). Vain paljaat nyrkit aseinaan Jussi käy menestyksekkäästi puukoin, puntarein, viikattein ja kirvein varustautunutta joukkoa vastaan (NJt 35). Myös *saunojana* Nätti-Jussi on ylitse muiden: kun viimeinen kilpakumppani pakenee 300-asteisesta saunasta, toteaa Jussi vasta hien nousseen pintaan (NJt 23). (Nätti-Jussista voimamiehenä ks. myös NJt 162, 217, 221.)

3) *Juomari*. Riehakas alkoholinkäyttö on kuulunut metsätyömiesten luppoaikoihin, savotan päättymiseen ja palkanmaksuun, ja miehen varojen niin salliessa myös matkoihin savotalle (Snellman 1996, 198–199). Kun Jussi Sodankylässä ryhtyy erään isännän kanssa marraskuussa juopottelemaan, alkaa muisti palautua vasta, kun puut ovat taas lehdessä ja lehmät laitumella (NJt 58). Kaupunkireissulla hän juonut kaikki rahansa, palaa savotalle pennittömänä ja joutuu ostamaan velaksi pokasahan – todetakseen tyytyväisenä olevansa taas ”sahanomistaja” (NJt 79). Nätin sisuskalut ovat sen verran parkkiintuneet, että vaikka viinan sijasta tuleekin välillä vahingossa naukkailluksi suolahappoa, sen huomaa vasta aamuvirtsalla, kun maahan syöpyy iso kuoppa (NJt 85). (Juomarin roolista ks. myös NJt 94, 108, 118, 124, 154.)

4) *Naistenmies*. Naiset ja laajemminkin seksuaalisuus ovat olleet savottojen suosittu puheenaihe. Jätjän suhde naisiin on kertomuksissa voittopuolisesti fyysinen ja nainen näyttäytyy objektina, jota jätkä tarvitsee ennen kaikkea arjesta irtautumiseen ja jota hän estoitta käyttää hyväkseen. (Pöysä 1997, 189–195.) Tämä pätee myös Nätti-Jussiin: kun eron hetkellä yhdessä vetistellään, merkitsee se sitä, että tyttö itkee ja Nätti virtsaa (Jp 95). Jussin seksuaaliset kyvyt ovat valtaiset ja hänelle on syntynyt ympäri Lappia tusinan verran viitosia – nelosista, kolmosista ja kaksosista ei ole edes tullut pidetyksi lukua (NJt 45). (Naistenmiehen roolista ks. myös Jp 95, 99; NJt 22, 24, 32, 67, 78, 81, 96, 97, 158, 159, 160, 227, 229, 236.)

5) *Rahamies*. Vaikka savotta- ja uittotöissä saattoi ajoittain päästä hyvällekin ansioille, oli metsätyömiehen toimeentulo tavallisesti niukkaa (Snellman 1996, 218–225). Kertomuksissa on voitu edes mielikuvituksen tasolla elää vaurasta elämää ja osoittaa ylemmyyttä suhteessa niihin, jotka tosielämässä ovat paremmassa asemassa. Kun liikemies kehuskelee olevansa niin rikas, että voisi ostaa koko Suomen, Jussi kieltäytyy myymästä (Jp 98; NJt 18).

Pohjanhovissa, tarjoilijan epäillessä Jussin maksukykyä, latoo tämä repustaan kaivamistaan satasen seteleistä itselleen poistumistien, jotta ei tulisi turhaan kuluttaneeksi ravintolan lattiaa (NJt 20). Tupakantuskasta kärsivää talonväkeä hän auttaa heittämällä tupaan muutaman sata kiloa Väkevä-Mattia (Jp 94; NJt 33). Halutessaan katsella rauhassa elokuvaa Nätti ostaa yksin itselleen koko näytöksen (NJt 49) ja korttipelissä hän voittaa niin paljon rahaa, ettei pankissakaan osata laskea summaa (Jp 98; NJt 52). Aiemmin ruokaa tarjoamasta kieltäytyneeltä saidalta emännältä hän lainaa puntaria selvittääkseen, paljonko kiloon menee kuivia satasia (Jp 96–97; NJt 38). (Jussista rahamiehenä ks. myös Jp 100; NJt 28, 43, 75, 102, 105, 119, 143, 222, 238.)

6) *Kuuluisuus, merkkihenkilö.* Ehkä tunnetuin Nätti-Jussin kuuluisuudesta kertova kasku sijoittuu Roomaan, jossa paavi ensin tunnistaa Jussin, ja parivaljakon istuessa myöhemmin illalla teatterissa Hitler ja Mussolini miettivät, kuka mahtaa olla Nätin vieressä istuva mies (Jp 95; NJt 16). Torniossa käydessään Jussi päättää pistäytyä Haaparannan puolella, näkee koko kaupungin juhraliputettuna ja saa kuulla liputuksen syyn: Nätti-Jussin pitäisi olla tulossa näillä hetkillä (Jp 99–100; NJt 44). Talon kamariin majoitetut herrat puolestaan saavat nöyrästi siirtyä nukkumaan pirtin puolelle, kun huomataan, että Nätti-Jussikin on saapumassa yövieraksi (Jp 93; NJt 12). (Jussista merkkihenkilönä ks. myös NJt 110, 119, 224, 238.)

7) *Uskomattomien tapausten päähenkilö.* Alun perin Nätti-Jussi-kertomukset ovat todennäköisesti olleet hänen itsensä omakohtaisina kertomia valhesatuja. Myöhemmin, kertomusten saavuttaessa laajempaa suosiota, Jussi on siirtynyt kokija-kertojan asemasta valhesatutyypisten kertomusten päähenkilöksi. (Ks. Pöysä 1997, 280.) Kertomusten Nätti-Jussi on mies, joka saa tappelussa kirveen päähänsä, ja kun lääkärin ei onnistu irrottaa sitä, pyytää Jussi sahaamaan edes kirveen varren poikki, jotta karvalakki sopisi päähän (Jp 99; NJt 11). Kun savotalta pitää ehtiä Rovaniemelle viinakauppaan, tulee Jussi ajaneeksi autoaan valoa nopeammin ja auton valot saapuvat paikalle vasta tunteja myöhemmin, kun mies on jo tehnyt ostoksensa ja asettunut taloksi (Jp 98; NJt 14). Kun jätkä kehuu käyneensä niin kaukana pohjoisessa, että taivaan mataluuden vuoksi oli pakko kontata, todistaa Nätti-Jussi olleensa vielä edempänä, juttelemassa Pyhän Pietarin kanssa (Jp 98–99; NJt 17). Ilmiselvä versio eri puolilla Suomea tunnetusta valhesatutyypistä on kertomus, jossa Jussi myrskylyhdyn avulla houkuttelee valtavan lauman jäniksiä jäätymään kiinni lammen jäähän ja aamulla korjaa saaliinsa viikatteella (Jp 96; NJt 46; Rausmaa 1993, 168, 255). (Nätti-

Jussista liioittelijana ks. myös Jp 93, 96; NJt 25, 30, 40, 42, 50, 51, 53, 55, 59, 60, 64, 65, 70, 82, 93, 98, 157, 165, 185, 192, 233.)

8) *Pilailija, huijari*. Osa kertomuksista on tilannekuvauksia, joissa Nätti-Jussi pilailee kanssaihmistensä kustannuksella ja usein myös hyötyy tilanteesta aineellisesti. Hän uhkaa yösjän antamisesta ensin kieltäytyvää isäntää ”isävainaan konstilla” ja paljastaa aamulla, mikä se on: jos isäntä olisi kieltäytynyt, Jussi olisi lähtenyt muualle (NJt 95). Rahattomana hän esiintyy ruokaa saadakseen mahtavana noitana ja onnistuu huijaamaan talon taikauskoista emäntää (NJt 100). (Jussista pilailijana ja huijarina ks. myös NJt 56, 57, 77, 103, 104, 111, 112, 113, 115, 148, 164, 175, 202, 207, 225.)

9) *Nokkela sanailija*. Jussin ominaisuuksiin kuuluvat myös nopeaälyisyys ja verbaalinen lahjakkuus. Kun venelastillinen jätkiä joutuu kuolemanvaaraan ja yksi jo tekee kuolemaa, olisi edes jokin kirkollinen toimitus paikallaan. Niinpä Jussi tarjoutuu keräämään kolehdin. (NJt 15.) Hän nolaa ulkonäköään pilkkaavan emännän (Jp 94–95; NJt 34) ja palauttaa hienostelevat rouvat tyyliin maan pinnalle (NJt 83, 84). Kun raittiusvalistaja kertoo viinan ja tupakan olevan hitaasti tappavia myrkkijä, toteaa Jussi, ettei hänellä kiirettä olekaan (NJt 99). Etelästä tulleiden kulkujätkien valitellessa pitkää odotusta kevääseen kehottaa Jussi ottamaan vekselin, niin aikakin alkaa kulua nopeasti. (NJt 80). (Jussin sanavalmiudesta ja tilannerepliikeistä ks. myös Jp 96; NJt 73, 74, 76, 83, 86, 87, 88, 91, 92, 106, 107, 114, 116, 117, 183, 199, 200, 213, 223, 234.)

10) *Korpifilosofi*. Otollisissa tilanteissa laukaistujen sukkeluuksien ohella Nätti-Jussi tunnetaan myös elämän koulimana ajattelijana, joka lausuu totuuksia niin jätkestä, herroista kuin elämästä yleensäkin. ”Jätkä on jätkä ja hänen päänuppiinsa kätkeytyy jätkän maailman viisauts” (NJt 131). Usein näitä Nätin syvällisempiäkin ajatuksia ryydittää salaviisas huumori (ks. NJt 123–142, 146, 149, 166–168, 195, 205).

Edellä oleva luokitteluyritykseni on vain suuntaa antava, sillä Nätti-Jussin eri ominaisuudet kietoutuvat kertomuksissa luontevasti toisiinsa ja liioitteluelementti on lähes aina jollakin tavoin mukana. Samassakin kertomuksessa hän voi esiintyä eri rooleissa. Esimerkiksi kuvauksessa tappelusta, jossa Jussi päihittää kymmenlukuisen vastustajajoukon, hän lopuksi siirtyykin tarinaniskijän rooliin selittäessään poliisille tappelupaikan verisyyttä ja omaa osuuttaan tapahtumissa. ”Ostin pari poron punasmahaa, ne selässä sulivat ja tyhjensin tuohon.

En minä sen erikoisempaa ole touhuillut.” (Jp 93–94.) Juttu hapokkaasta aamuvirtsasta taas ilmentää sekä juomarin, voimamiehen että armoitetun valehtelijan ominaisuuksia.

Nyt läpikäyty aineisto ei luonnollisestikaan kata kaikkea Nätti-Jussista kerrottua ja epäilemättä on mahdollista löytää monia muitakin hänelle annettuja ominaisuuksia ja rooleja. Jussin asemasta pohjoisena traditiodominanttina ja henkilöperinteelle tyypillisestä motiiviatraktiosta seuraa, että hänet on voitu liittää yhä uusiin yhteyksiin, joilla ei välttämättä ole enää mitään tekemistä hänen henkilöhistoriansa ja metsätyömiestaustansa kanssa. Niinpä löydämme hänet esimerkiksi *ylivertaisena golfmestarina* vitsissä, jonka kärki avautuu vain lajin erikoisterminologiaan perehtyneelle harrastajalle (Golfpiste 2018). Rovaniemen Teatterin näytelmä taas esittää hänet uskomattomiin vaiheisiin joutuvana *kansainvälisenä seikkailijana* (Nätti-Jussi seikkailee 2017).

Kokonaisuutena edellä esitetty roolitypologia rakentaa romantisoivaa kuvaa vapaasta ja riippumattomasta metsien miehestä. Kertomusperinteessä Nätti-Jussista on kasvanut pohjoisen sankarijätkän henkilöitymä, joka suvereenisti nolaa itseään hyväosaisemmat, ottaa haluamansa naiset ja levittelee käsittämättömän runsaita rahavarojaan. Hän on seurasta riippumatta aina tilanteen herra, sekä fyysisesti että verbaalisesti ylivertainen.

Tällä sankarikuvalla on kuitenkin käänttöpuolensa savottayhteisöjen sosiaalisessa todellisuudessa. Savottaelämä merkitsi miehille käytännössä kuukausien mittaista selibaattia, ja varsinkin perheettömien kulkujätkien naissuhteet saattoivat rajoittua prostituoituihin ja luppoaikojen juomapaikkojen naisiin. Avioituminen, lasten saaminen ja vakiintunut perhe-elämä saattoi tuntua itsenäiseen elämään tottuneesta jätkästä vieraalta ja vastenmieliseltäkin ajatukselta (Snellman 1996, 192–193; vrt. Johansson 1994, 142). Ellei nostanut kottia (palkkaennakkoa), sai koko talven palkan vasta savotan päätyttyä, ja hetkellinen rikkauden kokemus saattoi maalikylien iloissa muuttua nopeastikin katkeraksi paluuksi rahattomaan arkeen ja uusien töiden etsintään. (Snellman 1996, 174–175, 192–200.) Vaikka luppoaikojen hillitön alkoholin käyttö ja maksullisissa naisissa käyminen eivät koskeneetkaan kaikkia metsätyömiehiä (Snellman 1996, 38, 200, 250), on odotuksenmukaista, että mahdollista naiskokkia lukuun ottamatta pelkästään miehistä koostuvissa savottayhteisöissä on vallinnut voimakas maskuliininen eetos. Kuten Norrlannin metsätyöntekijöiden kulttuuria tutkinut Ella Johansson on osoittanut, oikeanlainen maskuliinisuus oli miehisessä ammatissa välttämätön ominaisuus ja siihen kasvetiin ja kasvatettiin pikkupojasta lähtien (Johansson 1994, 152–

164). Maskuliinisuuden ylikorostamisen ja liioittelun puheiden ja kertomusten tasolla taas voi tulkita ilmentävän heteroseksuaalisuuden normia, identiteettiä (”jätkyttä”) ja ryhmän keskinäistä solidaarisuutta.

Mistä on Nätti-Jussi tehty?

Juho Vihtori Nätistä kertova perinne on monikerroksista ja monen ikäistä. Sen ytimenä voidaan pitää hänen elämäänsä, tekojaan ja luonteenpiirteitään kuvaavaa henkilöhistoriallista ainesta, joka on dokumentoitu virallisiin asiakirjoihin ja hänen kanssaan tekemisissä olleiden ihmisten muistoihin. Toinen kerros rakentuu hänen kertojanmaineestaan ja hänen suustaan lähteneistä (tai sellaisiksi oletetuista) kertomuksista. Kolmannen kerroksen muodostavat kertomukset, joita on kerrottu Nätti-Jussin nimissä, mutta joiden päähenkilönä voi yhtä hyvin olla joku muu nimeltä mainittu tai anonymiksi jäävä jätkä. Jo tätä artikkelia varten läpikäymäni suppea aineisto osoittaa, että kertomusten aiheet ja juonet ovat toistuvaa ainesta, niiden päähenkilö sen sijaan voi helposti vaihtua (esim. Jp 62 ja NJt 21; Jp 83 ja NJt 41; Jp 57 ja NJt 54; Jp 12 ja NJt 101). Olipa päähenkilönä Nätti-Jussi tai joku muu, nämä kertomukset kuitenkin saavat mielensä ja merkityksensä nimenomaan metsätyökulttuurin kontekstissa. Uloimman, nykyhetkenäkin edelleen kasvavan kerroksen ainekset sen sijaan ovat jo etäännyneet sekä henkilöstä että savottojen maailmasta niin, että Nätti-Jussi on enää tunnettu ja siksi käyttökelpoinen nimi, jonka voi liimata periaatteessa mihin tahansa sopivaksi katsottuun yhteyteen. Kyseessä on käynnissä oleva, suullisena alkanut (ja sellaisena jossakin määrin edelleen jatkuva) perinneprosessi, johon sittemmin on liittynyt uusia aihepiirejä sekä kirjallisia, taiteellisia ja viihteellisiä välityskanavia.⁴

Se, minkälaisena ja missä valossa henkilöperinne esittää kohteensa, riippuu suuresti siitä, mihin kertomuksilla ja luonnehdinnoilla tähdätään. Kertojan asenne ja kerronnan sävy vaihtelevat sen mukaan, kuinka läheinen tai etäinen kunkin kertojayksilön henkilökohtainen suhde kerronnan kohteeseen on, ja miten kertoja arvottaa kertomuksen kohteen toimia ja edesottamuksia. (Vrt. Saressalo 1985, 128–132.) Nätti-Jussi-kertomusten viesti on selvä: häntä ihailtaan, ei paheksuta. Hän ei myöskään saa osakseen myötätuntoa eikä kertomusten fiktiivisenä sankarina sitä kaipaakaan. On kuitenkin selvää, että todellisuudessa Juho Vihtori Nätti ei olisi voinut täyttää läheskään kaikkia hänelle kertomuksissa jaettuina rooleina. On myös syytä muistaa, että maskuliinisuutta korostavien ”actionroolien” ohella kertomukset

luonnehtivat häntä sellaisilla ominaisuuksilla kuin rauhallisuus ja harkitsevuus sekä jätkän moraaliin istuva sovittelavuus ja oikeudenmukaisuus. Kertomuksissa hän esiintyy myös jätkien keskinäisen solidaarisuuden puolustajana sekä savottaelämän kirjoittamattomien sääntöjen ja niiden rikkomuksista koituvien seurausten (”korpilain”) valvojana ja toimeenpanijana. (NJt 26, 48, 148, 161, 173–174, 184, 190.)

Nätti-Jussin kertomusrooleja eriteltäessä on kiinnostavaa myös havaita, mitä hän ei ole. Yksi pohjoisen henkilöperinteessä suhteellisen tavallinen, mutta Jussilta puuttuva piirre on kyky yliluonnollisiin tekoihin ja yliluonnollisten voimien hallintaan. Vaikka hänen sanotaan olleen selvännäkijä, verenseisauttaja ja mahtinoita, paljastuu kertomuksissa näiden roolien antamaa auktoriteettia taitavasti hyväkseen käyttävä tavallinen mies (NJt 104, 148, 182). Esimerkiksi ”verenseisautus” tarkoittaa sitä, että Jussi saa karjaisemalla kaksi puukoin aseistautunutta tappelijaa lopettamaan, ja isommalta verenvuodolta välttyään (NJt 182).

Yliluonnollisten piirteiden osalta kiintoisa vertailukohde on esimerkiksi Tenon laaksossa tunnettu historiallinen henkilö, peuranpyytjä ja Nätti-Jussin tavoin valhesatuja lasketellut mestarikertoja Iso-Jouni (*Stuorra-Jovvna*) Jomppanen (1794–1874). Hänen nimissään kerrotut kertomukset muistuttavat mielikuvituksellisuudessaan Nätti-Jussi-kertomuksia, mutta niiden sisältö painottuu erilaisten liioitteluaiheiden ohella kohtaamisiin maahisten ja muiden yliluonnollisten olentojen kanssa. Osasipa Iso-Jouni muuttaa itsensä sudeksikin. (Huuskonen 2004, 143–176 & passim.) Iso-Jouni Jomppanen edusti toisenlaista aikaa, kulttuuriympäristöä ja elämäntapaa, joihin yliluonnolliset kertomusaiheet liittyivät saumattomasti. Savottakulttuurin piirissä niille ei ollut samanlaista kysyntää.

Nyt käytetyssä aineistossa on sentään yksi kertomus Nätti-Jussin kummituskokemuksesta. Yöpyessään yksin jouluyönä savottakämpässä hän herää kovaan meteliin ja näkee tulitikon valossa kahden jätkän tappelevan puukkojen kanssa. Jussi tarttuu puukkoon ja puntariin ja säikäyttää tappelijat uhkaavalla karjaisulla. Jätkät katoavat ja Jussi jatkaa uniaan. Myöhemmin selviää, että kämpässä on vuosia aikaisemmin kuollut kaksi jätkää puukoniskuihin. (NJt 169–170.) Kertomusta voisi pitää raporttina todellisesta yliluonnollisesta kokemuksesta, mutta se muistuttaa silmiinpistävästi edellä referoitua verenseisautuskertomusta (NJt 182). *Nätti-Jussin tarinoita* -kokoelmassa kertomus on kehystetty tilanteeseen, jossa jätkät pohtivat aaveiden ja kummitusten olemassaoloa. Sen voikin tulkita yhdeksi variaatioksi käyttökelpoisesta kertomusaiheesta. Kertomuksen

varsinainen kärki näyttää olevan Nätti-Jussin pelottomuudessa ja auktoriteetissa: hänen sanansa lopettaa tappelut, niin elävien kuin kuolleidenkin.

Usein Nätti-Jussin toiminta on karnevalistista ja tässä suhteessa hän täyttää samanlaista tehtävää kuin yksi henkilöperinteen suosikkiahmoista, kylähullu. Nätti-Jussia ei tietenkään voi suoraan rinnastaa kylähulluun, joka poikkeaa yhteisönsä muista jäsenistä niin paljon, että tulee omalla olemassaolollaan ja toiminnallaan osoittaneeksi ”normaaliuden” rajat. (Knuutila 1989, 41, 43; Rantala 2009, 26–27.) Sen sijaan kertomusten Jussi on paradoksaalisesti yhtä aikaa sekä hyvin tyypilliseksi ymmärretty jätkä että kaltaistensa joukosta kirkkaasti erottuva poikkeusyksilö. Suomalaisen kylähullun eri tyypeistä hän lähenee selvimmin *narrin* tai *veijarin* hahmoa, joka toimissaan kääntää vallitsevat valtasuhteet ja normaalin maailmanjärjestyksen pääläelleen (Sihvo 1989, 37–38; Knuutila 1989, 43–45).

Kylähulluuteen liittyvän tutkimuksen piiristä löytyy myös toinen Nätti-Jussiin sopiva vertailukohta. Pälvi Rantala on torniolaista Pietari Herajärveä koskevassa väitöskirjassaan (2009) osoittanut, miten tämä Kalkkimaan pappina tunnettu persoonallisuus on eri aikoina, eri yhteyksissä ja erilaisista näkökulmista esitetty hyvin vaihtelevasti, erilaisia piirteitä korostaen. Niinpä Kalkkimaan pappi voi näyttäytyä yhtä hyvin viihdyttämisen ammattilaisena kuin pilkkakirveenä, juopporenttuna, yhteiskuntakriitikkona tai toisinajattelijana. Rantala myös suhtautuu kriittisesti kylähulluuden ja narriperinteen yksivivaiseen rinnastamiseen ja korostaa sitä, että historiallinen henkilö ja häneen pohjautuva julkisuuden hahmo ovat kaksi eri ihmistä, joiden välinen suhde voi todellisuudessa olla ristiriitainen ja joskus kyseenalainenkin. (Rantala 2009, 29–34, 121–216.)

Myös Nätti-Jussista on moneksi, ja matkalle savottakämppien jutunkertojasta kertomusperinteen keskushahmoksi ja yhä mielikuvituksellisempien tapahtumien sankariksi mahtuu monta vaihetta. Nykypäivän yleisölle, kuten jo Jussin elinaikana kertomusten kuulijoille, metsätyömies Juho Vihtori Nätin osana on ollut jäädä legendaarisen Nätti-Jussin varjoon. Hänet elinaikanaan henkilökohtaisesti kohdanneet tuskin löytävät paljon yhtäläisyyttä miehen ja hänen nimeään kantavan kertomushahmon välillä.

Edellä sanottua vasten on syytä palata alussa esitettyyn kysymykseen: miksi Nätti-Jussi kiinnostaa edelleen? Nykypäivän teatteriyleisö tai kertomuskokoelman lukija tuskin ottaa

hahmon vastaan samoista syistä kuin aikoinaan savottakämpässä kerrontaa kuunteleva metsätyömies. Syitä suosioon on epäilemättä useita, ja niistä tärkein lienee Jussin hahmon monisärmäisyys. Historiallisena henkilönä hän on kertomushahmoksi riittävän todellinen ja uskottava, mutta fiktiivisenä sankarina riittävän stereotyyppinen ja etäinen. Hän edustaa vapauden ja omilla ehdoilla elämisen utopiaa, johon kuulijan, katsojan tai lukijan on ajasta riippumatta helppo samastua. Hyveineen ja paheineen hän puhuttelee myös nykysuomalaista, jonka tietämys vanhasta metsätyökulttuurista tavallisimmin on tukkilaisromantiikan ja rillumarei-elokuvien suodattamaa (Snellman 1996, 240–241). Seksi, alkoholi ja epäoikeudenmukaisiksi koetut sosiaaliset suhteet eivät kertomusaiheina rajoitu metsätyökulttuuriin, vaan ovat kaiken suomalaisen kansanhuumorin loppumaton voimavara ja naurun tuottaman mielihyvän lähde. Jussin nimissä kerrotut liioittelukertomukset puolestaan siivittävät mielikuvitusta ja toimivat pontimena yhä kekseliäämmille ideoille.

Laajempaa kertomusperinteen taustaa vasten tarkasteltuna Nätti-Jussi-kertomukset noudattavat samoja kehityskulkuja ja lainalaisuuksia kuin henkilöperinne yleensäkin. Myös suhteessa suomalaiseen jätkäperinteeseen kertomukset noudattelevat teemoiltaan ja sisällöiltään yleisiä ja laajalti tunnettuja linjoja (vrt. Pöysä 1997, 197–265). Sen sijaan jätkäkulttuurin symboliksi nostettuna hahmona hän on omanlaisensa erityistapaus, jonka kautta on voitu ja voidaan edelleen käsitellä monenlaisia teemoja, eikä pelkästään huumorin keinoin. Kertomusten Nätti-Jussi on moniulotteinen ja eri ominaisuuksiltaan ristiriitainen hahmo: hänestä löytyy sekä kova ja karski että pehmeä ja tunteellinenkin puolensa. Koska Jussiin liitetään yhä uusia aiheita ja merkityksiä, ei ole liioiteltua pitää häntä myyttisenä hahmona, suomalaisen jätkäperinteen perusjätkänä.

Lähteet

Alasuutari, Pertti. 1994. *Laadullinen tutkimus*. 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Bauman, Richard. 1986: *Story, Performance, and Event. Contextual Studies in Oral Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.

Enges, Pasi. 2012. ”Minä melkein uskon.” *Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa kulttuurissa*. Turun yliopiston julkaisuja C 338. Turku: Turun yliopisto.

Golfpiste 2018. *Mainiot golfin liittyvät kaskut ja vitsit* :) Vastaus #475824. [<https://golfpiste.com/forum/aihe/mainiot-golfin-liittyvat-kaskut-ja-vitsit/page/2/>]. Luettu 7.3.2018.

Hakala, Heikki 2008: *Mies marginaalista – Sika-Kyöstin (Kustaa Nummelinin) henkilökuva viranomais-, henkilöperinne- sekä lehdistö- ja verkkosivuaineistossa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, folkloristiikka.

Harjumaa, Pentti (toim.). 2013. *Nätti-Jussin tarinoita. Kokoelmat I, II ja III*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Honko, Lauri. 1988. Perinnelajiteoria. *Sananjalka* 30, 99–123.

Huuskonen, Marjut. 2004. *Stuorra-Jovnnan ladut. Tenonsaamelaisten ympäristökertomusten maailmat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 986. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Johansson, Ella. 1994. *Skogarnas fria söner. Maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*. Nordiska museets Handlingar 118. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Järvinen, Irma-Riitta & Seppo Knuutila (toim.). 1982. *Kertomusperinne. Kirjoituksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta*. Tietolipas 90. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jätkäperinteen keruukilpailu 1969. Keruut. Luettelo kansanrunousarkiston (vuoteen 2015) ja SKS:n arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelmien keruuaineistoista. [<https://www.finlit.fi/fi/arkisto-ja-kirjastopalvelut/kokoelmat-ja-tiedonlahteet/kirjallisuuden-ja-kulttuurihistorian-2#.W2cFzriU-Um>]. Luettu 5.8.2018.

Knuutila, Seppo. 1989. ”Yhdeksääkymmentäyhdeksää lajia.” Teoksessa *Hullun kirjoissa. Näkökulmia suomalaiseen kylähulluuteen*, toim. Pekka Laaksonen, Ulla Piela, & Pirkko Lahti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 508. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 39–48.

Knuutila, Seppo. 1992. *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 554. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuusi, Matti. 1970. ”Jätkäperinteen alkupalat.” Teoksessa *Jätkän pätkät*, toim. Urpo Vento, Pekka Laaksonen & Timo Holtari. Helsinki: Postipankki, 4–5.

Lehtinen, Lasse & Arto Paasilinna. 2012. *Nätti-Jussi. Suomalaisen seikkailijan elämäkerta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Paasilinna.

Mestarikertoja Juho Vihtori Nätti 2017. Lapin yliopisto. Uutiset 17.5.2017. [<https://www.ulapland.fi/news/Mestarikertoja-Juho-Vihtori-Natti-/38013/65618189-2c7d-421e-bd76-eed0f9386bbd>]. Luettu 3.8.2018.

Nieminen, Mauri. 2014. *Lapin luonto luo outoa taikaa*. Helsinki: BoD – Books on Demand.

Nätti-Jussi seikkailee 2017. Käsikirjoitus Esko Janhunen, ohjaus Kari Väänänen. [<http://www.rovaniementeatteri.fi/ohjelmisto/esitykset/natti-jussi-seikkailee/>]. Luettu 24.2.2018.

Pöysä, Jyrki. 1997. *Jätkän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muodostumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 669. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rantala, Päivi. 2009. *Erilaisia tapoja käyttää kylähullua. Kalkkimaan pappi aatteiden ja mentaliteettien tulkkina 1800-luvulta 2000-luvulle*. Turku: Turun yliopisto, kulttuurihistoria.

Rausmaa, Pirkko-Liisa (toim.). 1993. *Suomalaiset kansansadut 4. Hölmöläissadut. Valhesadut*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 586. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saressalo, Lassi. 1985. ”Kadja-Nilla – avain perinteen sanottavaan.” Teoksessa *Etiäinen 1*, toim. Martti Junnonaho. Turku: Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitos, 113–134.

Seal, Graham. 2009. ”The Robin Hood Principle: Folklore, History, and the Social Bandit.” *Journal of Folklore Research* Vol. 46, No. 1, 67–89.

Sihvo, Hannes. 1989. ”Hullu kirjoissa.” Teoksessa *Hullun kirjoissa. Näkökulmia suomalaiseen kylähulluuteen*, toim. Pekka Laaksonen, Ulla Piela & Pirkko Lahti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 508. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 13–38.

Snellman, Hanna. 1996. *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotöistä*. Oulun Historiaseuran Julkaisuja, Scripta Historica 25. Oulu: Pohjoinen.

Tieteen termipankki. 2018a. ”Motiiviattraktio.”
[<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:motiiviattraktio>]. Luettu 25.2.2018.

Tieteen termipankki. 2018b. ”Traditiodominantti.”
[<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:traditiodominantti>]. Luettu 25.2.2018.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vento, Urpo (toim.). 1971. *Kertomusperinteen opas*. Tietolipas 67. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

¹ Viitataan näihin edempänä lyhenteillä Jp ja NJt. *Jätjän pätkät* on valikoima vuosina 1968–69 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston ja Postisäästöpankin yhteistyössä toteuttaman *Jätkäperinteen keruukilpailun* aineistosta. Keruun tavoitteena oli metsätyömiesten perinteen ja muistitiedon laaja dokumentointi, ja se tuotti yhteensä noin 18 000 sivua 789 eri vastaajalta. (Jätkäperinteen keruukilpailu 1969.) Aineskokoelma on siis vain suppea otos koko aineistosta. Nätti-Jussin merkitystä aineistossa korostaa se, että kun kirjan muut osiot on järjestetty enimmäkseen temaattisesti, on Jussin nimissä kerrotut kertomukset koottu omaksi kokonaisuudekseen. Alun perin kolmeosaisena ilmestynyt *Nätti-Jussin tarinoita* puolestaan perustuu toimittaja Pentti Harjumaan itse tekemiin puhelin- ja kasvokkaishaastatteluihin. Haastateltavat ovat olleet sekä savotoilla työskennelleitä miehiä että näiden puolisoita. Kirjan ensimmäisen osan kertomukset on merkitty muistiin 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa, toisen osan 1980-luvun lopulla ja kolmannen osan viime vuosina. Harjumaa on muokannut kertomuksia kirjalliseen asuun ja tehnyt valintoja saman kertomuksen eri versioiden kesken. (Mestarikertoja Juho Vihtori Nätti 2017.) – Tämän artikkelin aineistona olevat julkaisut voidaan arvioida tavoitteen kannalta riittävän edustavaksi, mutta ei missään tapauksessa kattavaksi otokseksi olemassa olevasta materiaalista.

² Olen tehnyt analyysini lukemalla ensin aineiston karkeasti läpi kiinnittäen huomiota siihen, minkälaisiin aihepiireihin ja elämäntilanteisiin kertomukset liittyvät sisällöltään. Peruskysymyksenäni on ollut, minkälaisiin yhteyksiin Nätti-Jussin hahmo kertomuksissa sijoitetaan. Tällaisia yhteyksiä ovat esimerkiksi työnteko, vapaa-aika, sukupuolielämä ja sosiaaliset suhteet. Tämän jälkeen olen tarkempaan sisällönanalyysiin nojautuen selvittänyt, mitä Nätti-Jussista sanotaan kunkin teeman kohdalla: mitä hän tekee tai sanoo, missä roolissa ja minkälaisin seurauksin. Näiden havaintojen pohjalta olen määritellyt Nätti-Jussille erilaisia statuksia ja toimintarooleja, jotka kymmeneen kohtaan pelkistetyssä tyologiassa kuvaavat sitä, minkälaisena hahmona Jussi on käyttämäni aineiston valossa tunnettu. Kuten edempänä artikkelissa tulen toteamaan, kertomuksen sijoittaminen johonkin kategoriaan edellyttää aina valintaa, joka on joidenkin kertomusten osalta helposti

perusteltavissa, toisissa taas tulkinnanvarainen riippuen siitä, minkä katsoo olevan kertomuksen varsinainen pointti. (Menetelmän perusteista ks. esim. Alasuutari 1994, 30–34; Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–95, 102–115.)

³ Painettua julkaisua silmällä pitäen editoiduista teksteistä – kuten tämän artikkelin pohjana olevien aineskokoelmien kertomuksista – ei yleensä käy ilmi, missä muodossa niitä milloinkin on kerrottu suullisesti. Folkloristien hyvin tuntema tosiasia on, että kertomussisällöt voidaan erilaisissa esitystilanteissa mukauttaa eri lajien asettamiin rajoihin, jolloin lajikohtaisesti muuttuu myös sisällön viestinnällinen tehtävä (Honko 1988, 102–103). Esimerkiksi kertomusjuoni maalikylissä huijatuksi tulevasta ja kaikki rahansa menettävästä jätkästä on (ainakin periaatteessa) mahdollista pukea niin tositapaukseksi, huvittavaksi kaskuksi, houkutuksista varoittavaksi esimerkkikertomukseksi kuin paheksunnan sävyttämäksi moraalitarinaksikin. Suullisessa kerronnassa kertojalla on käytettävissään runsaasti erilaisia keinoja asenteensa ja tarkoituksensa ilmaisemiseen, mutta kirjallisista esityksistä valtaosa näistä jää puuttumaan. (Ks. Enges 2012, 102–106.)

⁴ Tämän artikkelin aineistona olevat ainesjulkaisutkin ovat, paitsi dokumentteja 1960-luvulta eteenpäin kirjoittamalla ja suullisesti kerrotuista Nätti-Jussi-kertomuksista, myös osa perinneprosessia, jossa nämä kertomukset leviävät saaden uusia yleisöjä, käyttötapoja ja merkityksiä.